

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA
XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

**XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

2025-yil 18-oktabr

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2025-yil 18-oktabr

Toshkent – 2025

**MUSTAFA ZƏRİRİN “SİYƏRÜN-NƏBİ” ƏSƏRİ HAQQINDA BƏZİ
QEYDLƏR**
**REMARKS ON MUSTAFA ZARRIR ‘S WORK “SIYAR AL-NABI”
SUMMARY**

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025.18.10/VTYW9981

Vahidə Cəfərzadə

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
vahidajafarzade@gmail.com

Özət. Məqalədə Mustafa Zəririn “Siyərin-Nəbi” əsərindən və onun leksik-fonetik xüsusiyyət_lə_rindən bəhs edilir. Eyni zamanda ilk dəfə Azərbaycanda nəşr və tədqiq olunacaq bu əsərin yazılma tarixi və mövzusu haqqında məlumat verilir. “Siyərin-Nəbi” ərəb siyərçiləri əsərlərindən istifadə edilərək hazırlanan tərcümə əsəridir. Mustafa Zərir “Siyərin-Nəbi” əsərini Əbül Həsən Əhməd ibn Abdullah ibn Məhəmməd əl-Bəkrinin “Əl-ənvər və miftahus-sürür vəl-əfvkar fi mövlidin-nəbiyyil muhtar” adlı əsərindən tərcümə etmişdir. Həzrəti-Məhəmmədin həyatından bəhs edilən “Siyərin-Nəbi” müdriklik məzmunu ilə seçilən ən önəmli və çox sevilən əsərdir. Abidə həm türk xalqlarının, həm də Azərbaycan dilinin tarixinin öyrənilməsində mühüm dil tarixi qaynağı kimi çox dəyərli mənbə hesab olunur. Əsər öz dövrünün lüğət tərkibi, leksik xüsusiyyətləri haqqında aydın təsəvvür yaradır. Əlyazma ilk dəfədir ki, ərəb əlifbasından müasir əlifbaya transliterasiya olunub nəşr edilir.

Açar sözlər: M.Zərir, tərcümə, alim, mütərcim, əsər, abidə, dil tarixi, əlyazma.

Annotation. The article examines *Siyar al-Nabi* by Mustafa Zarrir and explores its lexical and phonetic features. It also provides information about the date of composition and thematic content of this work, which is being published and studied in Azerbaijan for the first time. *Siyar al-Nabi* is a translated work compiled on the basis of the writings of Arab biographers (*siyar* authors). Mustafa Zarrir translated *Siyar al-Nabi* from the work of Abu'l-Hasan Ahmad ibn Abdullah ibn Muhammad al-Bakri entitled *Al-Anwar wa Miftah al-Surur wa al-Afkar fi Mawlid al-Nabiyy al-Mukhtar*. Dedicated to the life of Prophet Muhammad, *Siyar al-Nabi* stands out as one of the most significant and beloved works distinguished by its moral and didactic value. The monument is regarded as a highly valuable linguistic and historical source for studying both the history of Turkic peoples and the Azerbaijani language. The work provides a clear picture of the vocabulary and lexical peculiarities of its time. The manuscript has been transliterated from the Arabic script into the modern Azerbaijani alphabet and is being published for the first time.

Keywords: *Mustafa Zarrir, translation, scholar, translator, work, monument, history of language, manuscript.*

XIV yüzdə türk xalqlarının, eləcə də zəngin keçmişə malik olan Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii fikir tarixində yenilikləri və orijinallığı ilə seçilən ayrıca bir mərhələ təşkil edir. Bu dövrdə anadilli abidələrimiz araşdırılır və inkişaf mərhələləri tədqiq edilirdi. XIII-XIV əsrlərdə Şərqi Anadolu Azərbaycan ədəbi dilinin özəyi olmuşdur. İlk Azərbaycan dilində olan əsrlərimiz, yazılı abidələrimiz burada yaranmış, inkişaf etmişdir. Bu əsrdə Qazi Bürhanəddin, İ.Nəsimi, Suli Fəqih və bir sıra görkəmli sənətkarlar yetişmiş, anadilli ədəbiyyatımızın, yazılı ədəbi dilimizin əsas inkişaf istiqamətləri müəyyənləşmişdir. Bu dövrdə yazıb-yaratmış, həm şair, həm də nasir kimi tanınmış söz sənətkarlarımızdan biri də Ərzurumlu Mustafa Zərirdir. Azərbaycan dilində olan ilk nəsr və tərcümə əsrlərinin müəllifi kimi tanınmış bu alim, həm də məsnəvi janrında əsrlər yaratmışdır. Dərin biliyə malik olan Mustafa Zərir dövrünün fiqh, hikmət (fəlsəfə), şəriət elmini mükəmməl bilicisi kimi məşhurlaşmışdı. Y.Babayev monoqrafiyasında qeyd edir ki, qaynaqlar onun avtobioqrafiyası ilə bağlı sussalar da, sənətkarın özünün ərəb dilindən tərcümə etdiyi məşhur “Sirətün-Nəbi” adlı mövludnaməyə yazdığı müqəddimədə onun həyat və şəxsiyyətinə dair bəzi qiymətli notlara rast gəlirik. Burada müəllif özünü Mustafa ibn Yusif ibn Ömər-üz Zərir-ül Ərzən-ir Rumi (Ərzən-ir Rumi, yəni Ərzurumlu) – deyər xatırladır. Beləliklə, bəlli olur ki, şairin əsl adı Mustafa, atasının adı Yusif, nisbəsi Ərzurumludur. “Zərir” onun təxəllüsüdür, mənası “kor”, “gözsüz” deməkdir. Sənətkar anadangəlmə kor olduğu üçün belə bir təxəllüs daşmışdır. Şair bunu İbn İshaqdan türkcəyə çevirdiyi “Sirətün-Nəbi” mövludnaməsində bir neçə dəfə xatırladır [Babayev, 2008:94].

Tədqiq etdiyimiz “Siyərün-Nəbi” əsərinin 2-ci cildindən gətirdiyimiz nümunələrə nəzər salaq:

Gəl, ey köñüllərə nuri- hidayət,
Yüzüñ sübhi-mübarək saçuñ əxşəm.
Zehi Gözsüz kişi kim ol həmişə,
Gecə-gündüz sənüñlə ola həmdəm.

Səlis dilə, aydın danışığa, iti zəhnə malik olan M.Zəriri əsrlərini anamlı, sadə və təbii bir dildə yazmışdır. Bunlarla yanaşı o, gözəl üslubu ilə də seçilirdi. M.Zərir “Sirətün-Nəbi” əsərində yazır: “Zərir söz söyləyicək tatlı söyləridi. Qüvvətli, mərifətli söyləridi. Nəzm və nəsr söyləməkdə ibarəti xub idi. Söyləsə şurəngiz, həqiqətəməiz söyləridi. İşarəti xub idi, xələyiq onun sözünü dinləməgə əzim rəğbət edərlər idi [Əlyazma,1557:6b].

Tarixdə qeyd edildiyi kimi Mustafa Zərir 1392-1393-cü ildə Şam şəhərinə dönür. Bir müddət burada yaşadıqdan sonra Hələb şəhərinə köçür. Burada Məlik Çolpanın əmrilə “Fütühüş-Şam” əsərini yazır. Ehtimal ki “Yüz hədis və yüz hekayə” adlı əsərini də bu sultana təqdim etmişdir [Cəfərzadə, 2015:33].

Üzərində çalışdığım, trans literasiya etdiyim “Siyərin-Nəbi”si ərəb siyərciləri

əsərlərindən istifadə edilərək hazırlanan tərcümə əsəridir. Həzrəti-Məhəmmədin həyatından bəhs edilən “Siyərin-Nəbi” müdriklik məzmunu ilə seçilən ən önəmli və çox sevilən əsəridir.

Mustafa Zərir “Siyərin-Nəbi” əsərini Əbül Həsən Əhməd ibn Abdullah ibn Məhəmməd əl-Bəkrinin “Əl-ənvar və miftahus-sürür vəl-əfvkar fi mövlidin-nəbiyyil muhtar” adlı əsərindən tərcümə etmişdir [L.Karahan,1995:17].

İbn Hişam Əbu Məhəmməd Əbd əl-Məlik ibn Hişam ibn Əyyub əl-Himyari əl-Məafiri əl-Bəsri əl-Misri İslamın ilk dövr tarixçilərindən olmuşdur. O, tarix, əhbar, nəşəb və ərəb dili şeiri sahəsində biliklərinə görə öz dövrünün məşhurlarından idi. İbn Hişamın yazdığı “Əs-Sirətün Nəbəviyyə ibn-Hişam” adlı əsəri əslində məşhur islam tarixçisi İbn İshaqın Əbu Abdillahi Muhəmməd ibn İshaq ibn Yəsar ibn Hiyər əl-Müttəlibi əl-Qureyşi əl-Mədəni “Kitabul-Mübtədə və fi-Məbas vəl-Məğazi” əsərinə şərhlər verərək ona ikinci həyat bəxş etdiyi bir əsərdir. Ərzurumlu Mustafa Zərir bu əsəri yazmamışdan əvvəl bir çox kitablar üzərində araşdırmalar aparmış, orada olan bilgiləri öz süzgecindən keçirmişdir. Sonunda Əbül Həsən əl-Bəkrinin “Siyərin Nəbi” əsərini əsas götürsə də, bir çox başqa mənbələrdən istifadə edərək yazmış, çoxsaylı şəirlərini əlavə edərək bədiiləşdirmişdir. Amma ibn İshaq və ibn Hişamın kitablarından xeyli istifadə etdiyini Mustafa Zərir əsərin birinci cildinin əvvəlində, ikinci cildin əlyazmasının 262-ci səhifəsində özü qeyd etmiş və bir çox tədqiqatçılar da bunu təsdiqləmişlər. Əsəri 1388-ci ildə (m.t.) Misir hökmdarı Əbu Səid Bərkükə təqdim etmişdir.

Əsərin ikinci cildində Keşiş Buhayranın Həzrəti-Məhəmməd haqqında İncildən oxuduq_la_rını xəbər verməsi, Buhayranın islam dinini qəbul etməsi, Həzrəti-Məhəmmədin bəzi möcüzələri, həzrəti-Xədicə ilə evlənməsi, toy mərasiminin keçirilməsi, qurbanların kəsilməsi, Əmisi Əbu Ləhəbin daim onu izləməsi və əzab verməsi, həzrəti – Əlinin doğumu, Kəbənin yenidən təmiri, Həzrəti-Məhəmmədə peyğəmbərlik gəlməsi, ilk vəhy, həzrəti- Xədicə, həzrəti-Əli, həzrəti-Əbu Bəkr kimi ilk müsəlman olanlar, İslamın açıqlanması, Peyğəmbərin öz qohumlarını dinə dəvət etməsi kimi hadisələr təsvir olunmuşdur. Mustafa Zəririnin bu əsəri, yəni 2-ci cild “Siyərin-Nəbi”nin əlyazması hazırda Süleymaniyyə kitabxanasında “Fatih 4272” şifrəsi altında sax_la_nılır. Əsər nəsx xətt ilə qara mürəkkəblə, başlıqlar isə qırmızı mürəkkəblə yazılmışdır. Əlyazma 165 vərəqdən ibarətdir. Sətirlərin sayı 15-dir. Əsərin sonunda katibin adını oxuyuruq. “Əsəri (Əfv edən Allah günahlarını əfv etsin) tarixinə qədər həqir, fəqir, Allahu-Təalanın rəhmətinə möhtac İbrahim bin Rəcəb əl-Mövla (h. 964-cü ilin zilhicə ayında, mil. 1557-cı il) Allahu-təalanın köməyi ilə yazıb”. Abidənin sonunda vurulmuş möhürün içində katibin adı: “Seyyid İbrahim” yazılmışdır.

“Siyərin-Nəbi” əsəri Azərbaycan yazılı ədəbi dilinin inkişafında da mühüm rol oynamışdır. Abidə öz dövrünün lüğət tərkibi, leksik xüsusiyyətləri haqqında aydın təsəvvür yaradır. Abidədə işlənmiş türkmənşəli sözlər öz tutumu ilə də diqqəti cəlb edir.

“Siyərin-Nəbi” əsərinin leksik-fonetik xüsusiyyətləri.

Leksik xüsusiyyətlər.

Abidənin dilində işlənmiş türk semantik arxaizmlər xüsusi maraqlı doğurur. Müasir ədəbi dildə işlənməyən bu sözlərin bəzisi dialekt və şivələrdə, Oğuz qrupuna daxil olan bir sıra türk dillərində bu gün də işlənməkdədir.

a) isimlərdən ibarət olanlar:

Bilişlik (بیلیشلیک) – “tanışlıq, dostluq, yaxınlıq”. Zeyd soruşdı, kəndünün qavmindən Bəni-Kilab ərəbindən imişlər. *Bilişlik* verdi (304a).

Əbə (ابه) – “mamaça”. Əbu Talib dəxi heyran oldı kim, xatunı çıxırmadı, zarılanmadı, *əbə* istəmədi (243a).

Qızlıq (قىزلىق) – “qıtlıq, qəhətlik, bahalıq, darlıq”. Bir yıl Məkkə şəhərində qatı *qızlıq* oldı (168a).

Qırnaq (قرناق) – “kəniz, cariyə mənasında təsadüf olunur”. *Qırnaq* Rəsuluñ ayağına düşdi (243b); Rəsul ayıtdı: “Ya əmmə, şimdi *qırnaq* gəlməzdən əvvəl baña hatıfdən ün gəldi” (244a); Dəxi dərhal Xədicə xatun izarın örtündi, bir-iki *qırnaqla* Hira tağına toğru yürüdi (270b); Andan soñra əv içindən quldan və *qırnaqlardan* Rəsuluñ dininə girdilər (282a).

Saçu (ساجو) – “bəzi toy və şənliklərdə ortaya səpilməsi, tökülməsi olan inci, pul, şəkər və s.”. Qaçan kəbin qıyalar, bitik yazalar, bu altunı, incuyi *saçu* saçğıl (231a); Andan Meysərə tabaq birlə altun incu gətürdi, nisar qıldı, saçu saçdı (232a).

b) sifətdən ibarət olanlar:

Dəgmə (دگمه) – “təsadüfi, hər, hər hansı”. Məs.: Miskini, məzlumi dögən ərmidür? *Dəgmə* taşuñ adı ya gövhərmidür? (171a);

Oñat (اكات) – “yaxşı, uyğun, mükəmməl, doğru, düzgün”. Məs.: Bən anuñla *oñat* vəchlə söyləşəyim (319b).

a) əvəzlilərdən ibarət olanlar:

Netə (نته) “necə?” Sədəf dürrüñ nə bilsün qiymətini, *netə* kim, lə’li kandan dəxi artuq (175a); Zehi, əcəb kim, Muhəmməd bin Abdullah böylə əziz və möhtərəm ikən *netə* qavmi buna razı olalar kim, ol bir tul avratuñ əciri ola (177b).

Nəsi (نسى) “nəyi?” Rəsul ayıtdı: “Barı aytgil kim, biləyim, ol xatun kişi kimdür və kimüñ *nəsidür?*” – didi (220b).

Nənün (ننوك) “necə? nəcür?” Bu nə nəzirdür, ya *nənüñ* şükranəsidurur? (201b).

b) Feillərdən ibarət olanlar:

Əsənləmək (اسنلمك) – “görüşərkən və ya sağollaşarkən salamatlıq diləmək”. Məs.: Andan Rəsulı qavmi, qərabı, əmmüləri və əmmülərinüñ oğlanları birlə görüşdi, *əsənləşdi* (217b). Mahmud Kaşğarının “Divan”ında bu feil “salamlamaq, hal-əhval tutmaq” mənasında verilmişdir. “Ol manqa *əsənlədi* – o məni salamladı” (MK, I, 326). Əbu Həyyanın lüğətində isə “əsənləmək” feili əsənlədi kimi qeydə alınmışdır və “vida etdi” mənasını ifadə edir.

Əsləmək (اسلمك) – “qulaq asmaq, dinləmək, itaət etmək, qəbul etmək”. Məs.: Siz bənüm sözümi *əsləmədüñüz* (292b); Bən məsləhət gördüğümü sən daxi bənüm sözümi *əsləgil* (321a).

Gidərmək (كدرمك) – “uzaqlaşdırmaq, yox etmək, dəf etmək”. Məs.: Zira

bunūn kibi əzim əjdəhayı sehrü kəhanə və əfsun birlə *gidərmək* olmaz (189a); Qatumda kiməsənə qomadum, *gidərdüm* (278b).

Günülmək (کنلمک) – “qısqaqmaq, həsəd etmək”. Məs.: Həlulumı xublardan günülrəm” – didi (229b); Andan soñra ol ərənlərdən ayru çoq avratlar dəxi xatunı Xədicəyi *günüldilər* (234b).

Kəmişmək (کمشمک) – “qoymaq, buraxmaq, atmaq”. Andan İsa peyğəmbər ayıtdı: Əvvəl anuñ nişanı oldur kim, ol Rəsuluñ başı üzərində bir aq bulut uçmaqda yaradılmış anuñ üzərinə kölgə *kəmişə* (198b).

Oñmaq اوكمق “düzəlmək, yaxşı olmaq, yaxşılaşmaq”. Qureyşuñ ol gün kim işi dəxi *oñmadı*. Əndişələri, fikirləri *oñmadı* (327a).

Oñulmaq (اوکولمق) – “şəfa tapmaq, yaxşılaşmaq”. Məs.: Ağzınuñ zəxmi oñuldu (220a).

Purtarmaq/burtarmaq (پورتارمق) – “üzünü bürüşdürmək”. Məs.: Andan Rəsul yüzün turş eylədi, *purtardı* (279a).

Səkitmək (سکتمک) – “sakitləşdirmək”. Məs.: Ol cahil qövmi *səkitdilər*, dəxi ayıtdılar: “Ya seyyidi, ya Əba Əmr, ya ibn Vail, bu gələbəmüzi sən sakin eylədüñ” (255b).

Ulalmaq (اولالمق) “böyümək, artmaq, yekəlmək, yetişmək”. Məs.: Zira çün ulaldı, yetim *ulaldı* (176a); Əbu Talib ayıtdı: “Ya Muhəmməd, bu iki oğlum sənüñ tərbiyətündə *ulalsun* (245b); İlla həzrəti-Rəsuldan hər nə kim zahir oldı isə əxlaqi-həsənə oldı, ulaldı, dilə gəldi. İñən əcaib ulaldı. Sahibi-vüqar və təmkin oldı. Kələcisi tatlu, sözi şirin, tatlu oldı, *ulaldı* (261b).

Veribimək (وربیمک) “göndərmək, yollamaq” mənasında təsadüf etdiyimiz bu söz qədim türk leksik vahidlərindəndir. Bu gün ədəbi dilimizdə işlənmir. Məs.: Meysərə qatına adəm *veribidilər* (176b); Qeysər dəxi buña elçi *veribidi* (213a); Andan qırnağı Xədicə xatun Muhəmməd mənzilinə *veribidi* (243b).

Zərflərdən ibarət olanlar:

İləy ایلئ – “qabaq, ön”. Məs.: Qureyş uluları, Məkkə seyyidləri cəmi'isi deyün *iləyində* keçdilər (199a); Nə mö'ciz idi, əcəb dünkü gün görsəydüñ, Ol əjdəha *iləyüñdə* e'tibar olmaq (193b).

Məndə dini etiqad və islami məfhumla əlaqədar işlənmiş ərəb-fars tərkiblərinin izahı:

Seyyidi-sadat – seyidlərin rəhbəri, müqəddəs nəslin başçısı; Peyğəmbərin nəslindən olan şəxslərə hörmət ifadəsi.

Şəfii-ümmət – ümmətin şəfaətçisi. Bu ifadə əsasən İslam kontekstində, peyğəmbər (s.ə.s.) və ya müqəddəs bir şəxsin ümmət üçün şəfaətçi, yə'ni onların günahlarının bağışlanması və köməkçisi olduğunu vurğulamaq üçün işlənir.

Xatimər-rüsul – rəsullardan sonuncu, peyğəmbərlər zəncirinin möhürü; son peyğəmbər – Hz. Məhəmməd.

Abidə də xalq dilinin frazeoloji cövhərinin əks etdirən söz və ifadələrə də geniş yer verilmişdir. “Siyərün-Nəbi” əsərində ümumxalq dil xəzinəsindən alınmış obrazlılıq, ifadəlilik, ekpressivlik yaradan söz və ifadələr yüksək sənətkarlıq və bacarıqla istifadə edilmişdir. Abidənin dilində işlənən frazeolo_gizmlə_ri əsas

sözün qrammatik xüsusiyyətinə görə iki qrupa bölmək olar:

a) ismi frazeologizmlər, b) feili frazeologizmlər.

İsmi frazeologizmlər: Andan həzrəti-Rəsul baş götürdi, gülə-gülə, gülər yüzlə, xoş xülq ilə *şirin söz* ilə cəvaba məşğul oldu (180b); Hələ *könlüñ dili* birlə könlümə əzim bəşarət edərsün (230b); Xədicə xatun ol xatunlar idi kim, *könlüñ gözi* görürdi (233b); Zehi *səadət qapusı* kim sizüñ üstünüzə açılıp durur (293a); Çün Talha bin Übeydullah Rəsuldan bu nusuq üzərinə kəlimat eşitdi, *muhəbbət dəñizinüñ mövci* cuşa gəldi (302a); *Acı cəvablar* verdilər (314a).

H.Bayramov qeyd edir ki, feili frazeoloji birləşmələr iş, hal-vəziyyət mənasında olub əsasən cümlənin xəbəri vəzifəsində işlənmişdir. Bunları təşkil edən sözlər sabit birləşmənin ümumi mənasının formalaşmasında əsas rol oynayır. Buna görə də belə birləşmələrin daxilindəki sözlər onların əsas komponenti hesab olunur. Feili frazeoloji vahidlərin çoxu cümlədə müəyyən daxili obyektə birgə işlənir [Bayramov,1978:71].”Siyərün-Nəbi” əsərində maraqlı feili frazeoloji birləşmələrə rast gəlirik.

Feili frazeologizmlər: Rəsul *baş götürdi*, əmmüsi Əbu Talibə baqdı (171a); Rənçbərlik etməgə *bel bağladı* (178b); Qulluğa *bel bağladılar* (234a); Dərisinə sığmaz oldu (182a); Həməzənüñ ağzından Zübeyr sözünü aldı (196a); Andan Zübeyr bin Əbdülmüttəlib *sözə gəldi* (195b); Aydurlar kim, biz malumuz, əyalumuz üzərinə *baş oynaruz* (211a).

Abidədə arxaik frazeoloji vahidlər tarixi baxımdan nəzər diqqəti cəlb edir. Məs.: Dövlət yüz göstərdi (204b); Həsərdən bağrıları həsəd odına bişdi (234b).

Türk mənşəli fonetik arxaizmlər.

1. Söz əvvəlində cingilti “y” samitinin işlənməsi: yürək, yıl, yigirmi, yigit, yuca, yitirmək, yıllıq, yıldırım, yıldız və s. Bir yıl Məkkə şəhərində qatı qızlıq oldu (169b); Rəsulü diləməyənlərdən *yigirmi* dörd kişi cəm’oldı (177b), Görürəm ol yigit Muhəmməd bin Abdullahdur (169b); Hər biri *yigitlər* olmuşlardı (173a); Üç-dört yüz kişi silah bağlandılar, *yuca* yerlərə çıqdılar (189b).

2. Bəzi sözlərin tərkibində “y” samitinin düşməsi. Məs.: Dəxi bir kimsə əl uzatmağa qomadı (182b); Ol ağac yenə *qurur* (198b).

3. Metateza – söz daxilindəki səslərin qarşılıqlı halda öz mövqələrini dəyişmə hadisəsidir. Abidənin dilində işlənmiş dəprən, ilərü, kiprik, topraq, əksük, dutsaq, sözləri sonralar ədəbi dilimizdə metatezaya uğrayaraq kirpik, dustaq, çılpaq, tərən, irəli, əskik şəklinə düşmüşdür: Yə’ni taş düzənlər, *topraq* çəkənlər, imarət işlədənlər ol yığlırlar (179a).

4. Abidənin dilində nəzər-diqqəti cəlb edən fonetik hadisələrdən biri də **b-p** əvəzlənməsidir. Məs.: Məgər Məkkə şəhrinə Şam nəsrənələrindən bir keşiş *gəlipdururdu* (166b); Sərv ağacı və *pənöfşə*, nəstərin, Bir sudan ol padişahdur göstərən (170b); *Ədəpsüz* dəprəndüklərinə Rəsuldan üzrlər dilədilər (253b).

5. **d>t** əvəzlənməsi. Müasir Azərbaycan dilində söz əvvəlində “**d**” ilə tələffüz edilən sözlərin “**t**” ilə işlənməsi; məs.: Ücrət ilə *taş taşıyasun* (181a); Əbidlər Meysərə birlə *turmuşlardı* (182b); Hazır *turanlar* cəmi Rəsula dua qıldılar (183a); Bir *tağ* yaqasına yürüdilər (192a); Ol iki *tağ* Əbi Qubeys *tağına* yaqın gəldilər

(240a); Өbu Talibün yürəgini həsrət odı *tağlamışdı* (217b); Andan sənün qarındaşun Xüveylidün qızı Xədicə xatun *tamı* üstinə enər (231a).

6. *t>d* əvəzlənməsi. Siz dəxi e'tiqad birlə Allah-təalanun vəhdaniyyətinə və fərdaniyyətinə iqrar edünüz və bənüm risalətümə *danıqlıq* verünüz (317a); Dəxi vücudi ditrədi. *Yasduq* bıraqdılar (279a); İçdigi sudan dəxi *dikən* bitər (171b); Məğribi və məşriqi *duta* dinivü məzhəbi (172a).

7. Müasir dildə söz ortasında “x” samiti ilə tələffüz edilən türk mənşəli sözlərin “q” ilə işlənməsi. Məsələn: Andan Өbu Talib baş götürdi, Rəsula *baqdı* (180b); Məkkədən nə kim Şama gedər cəmət varsa, cəmi'i cəm' oldılar, yola *çıqdılar* (183a); Rəhban ayıtdı: “Ya Qureyş, sizün əcəb olduğunuz oldur kim, dün gün sənəmə məşğul olmuşsuz kim, andan gəfilsüz kim *yaqın* zamanda bu düzgünüünüz bozulisərdir” (166b); *Çoq* kişinün malı, rizqi vardurur, İlla kəndü yaramaz əbtərdurur (170a).

8. Müasir dildə söz ortasında “y” ilə tələffüz edilən bəzi sözlərin abidədə “g” samiti ilə işlənməsi. Məsələn: Ol gün əsr vəqtinə dəkin *əgləndilər* (185b); Qazanc etmək üçün bir sən'ət *ögrəngil* (176b); Yüridi tünd olubən xalqa sögər, Rəsulı sındurur, kəndüzün *ögər* (184b).

9. *ğ>q*

Loğman-Loqman. Olur kim, hikməti *Loqman* bilürdi (180a); Qaçan vəqti olıcaq bağıla qapular açıla, qara *aqdan*, qayğı şadılıqdan seçilə (192b); Bir *aq* bulut bir qalqan qədərincə gök yüzindən aşağıya endi (183b); Andan bir müddətdən sonra həva yüzindən bir *aq q uş* gəldi (250b).

10. Bəzi sözlərdə “n” samitinin düşməsi: (bunlar-bular). Bularun könlünə yarar söz aydur (181a); Bu əvəzliyi cəmlənmə zamanı – **n** ünsürü düşür və danışiq dilindəki fonetik variant yaranmış olur.

11. *x<ğ*

Arğ oluban aqar gülistanlara (170b).

12. *ğ>x*

Boxça birlə Meysərə ilərü gətürdi (182a).

13. *q>ğ*

Andan cəmi'i-əkabiri-Qureyş *yarağ* qıldılar (177a).

14. Novlu, dodaq-diş “v” samitinin söz əvvəlində işlənməsi; *urub* ayıtdı: Bən dəxi duruşayım, əl-ayağ *urayım* (181b).

15. *v<f*

Sərv ağacı və bənöfşə, nəstərin,

Bir sudan ol padişahdur göstərən (171b).

Maraqlı xüsusiyyətlərdən biri də “r” və “s” səslərinin yer dəyişməsidir. Məs.: göstər – گۆستər müq. et: gürsət-göstər; yapraqlandı – yapraqlandı (195a).

o>a əvəzlənməsi. Sait səslərin əvəzlənməsi, əsasən, tələffüz zamanı baş verir. Abidədə belə bir hadisəyə söz əvvəlində təsadüf edirik. Məs.: av “ov”, avçı”ovçu”; avlamaq”ovlamaq”; avuc”ovuc”; tavla-max”tovlamax” və s. Məs.: Bir gün av avlarkən bir canavar dilə gəlüb adəm bigi söyləmiş: “Ya Ətrif, kahinlərin dövrü keçdi. Dövrü-zəmanə Muhəmməd bin Abdullah dövrüdür” (260a); Varurlar

sənüñ avcuñdan ne'mət issi olurlar (172a); Bu əvəzlənmə əsasən Azərbaycan dili dialekt və şivələrinin cənub qrupuna xas olan xüsusiyyətdir.

e>ə Bu cür əvəzlənmə söz əvvəlində baş verir. ev>əv; sevmək>səvmək. Məs.: Ertəyə dəkin səbr eylədi, çün ertə oldı, Fatimə xatunı Xədicə xatun əvinə veribidi (171a).

e>ə hadisəsi türk dillərinin əsas xüsusiyyəti olaraq bu gün də Təbriz dialektində işlənməklə qədim izini mühafizə etməkdədir.

Bir neçə qrafik variantda yazılmış sözlər: Yuxaru-yuqaru. Xədicə xatun یوخارو yuxaru təbəqə üstündə oturub gördi kim, Rəsulunuñ qoqusı gəldi (173b).

Xədicə xatun یوقارو yuqaru pəncərədən Rəsul birlə hibəri gördi (174a).

Ayaqqabı – ayağqabı. Bəli, ayağı qabı ایاقی قابی yoğdı. Ayaqqabı ایاقی قابی gərək idi (178a).

Oxumaq اخومق yazılmış bir şeyi gözdən keçirib səslə və ya səssiz qiraət etmək.

Oqumaq اوقمق çağırmaq. Qəbilə-qəbilə ərəb ulularını *oqudılar* (238a); Xələyiqi oxumağa kişilər çıxdı (238a).

Leksik-semantik söz qrupları.

Omonimlər:

Ay- planet, göy cisimlərindən biri: Ay iki dürlü görünür hər ay, Ol həbibüñ yüzi xəyalından (212b).

Ay – ilin bölündüyü 12 hissədən biri: Bir ay tamam yarağ qıldılar (234a).

Gün- günəş mənasında: Görəcək görklü yüzün *gün* utanur, Ay alınunuñ ayinəsindən utan sən (236b).

Gün- gün çıxandan günbatana qədərki dövr. Andan bir qaç gün dəxi yürüdürlər (196b).

Su- birincisi su mənasında. Su həman bir su yürür bustanlara (170b).

Su- ikinci su – tərz, yol, hal mənasında. *Su* həman bir *su* yürür bustanlara (170b).

Oqumaq – qiraət etmək. Çoq yaş yaşamış kişi idi və dəxi çoq elmi dəxi oqumuşdı, bilgilü ərdi (196b); Təhsinlər qılub bu mədhi *oqudılar*, sərağaz eylədilər (200b).

Oqumaq – çağırmaq. Rəsul Meysərəyi ilərü oqudı (182a); Andan şəhir naibi veribidi, yəhudiləruñ uluların oqutdı (212a); Ayıtdılar: “Varuñuz, ol seyyidləri dəxi oquñuz (201b).

Türk, ərəb və fars mənşəli sözlərdən ibarət sinonimlər.

Kələçi-söz. Bir gün bir qaç kişi Qureyş ulularından hərəm eşigində durmuşduq, kələçi edürdük (165b); Andan Əbu Talibə bu *sözlər* xoş gəldi (170b). *Külfət-əyal:* Əmma atam ölədən bəru *külfət, əyal*, qızlıq, ululuq zəhməti bəni yoxsul eylədi(169b). *Dəlil-bürhan-* hüccət. Andan Siddiq ayıtdı: “Ya Seyyidi, siz yegrək bilürsüz kim, hər də'vət issi nəbi və hər mürsəl, rəsul dəxi və hər üluləzim peyğəmbər cəhanə gəldi, bir *dəlil*, bir *bürhan* göstərdi (289a); Ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu xub cəmalı görənə, ya sizüñ gibi sərvəruñ, həbibüñ xizmətinə irənə, nə *hüccətə* hacətdür, ya nə *bürhan* göstərmək vacibdür”, – didi (225a). *Dilək-*

murad: Dəxi *diləgüm*, *muradum* oldur kim, bən anuñ öñündə qurban olam, anuñ üzərinə yavuz gün doğduğın görməyəm”, – didi (179b). Hörmət – izzət: *Hörmət* və *izzət* birlə yenə taşra çıqdılar (172b). Əsil-nəsəb: Bizüm sənədimüz, *əslimüz* ulu əsildəndür. Sən bizüm *nəsə bi müz dənsən* (326a). Nəbi-rəsul-mürsəl-peyğəmbər: Andan Siddiq ayıtdı: “Ya Seyyidi, siz yegrək bilürsüz kim, hər də’vət issi *nəbi* və hər *mürsəl*, *rəsul* dəxi və hər üluləzim *peyğəmbər* cəhanə gəldi, bir dəlil, bir bürhan göstərdi (289a). Səki-məstəbə: Ol *məstəbəniñ* kənarına gəldi. Kəndünüñ mətə’larını ol *səkünüñ* üstinə qodı (210a). Toy-dügün: Xədicə xatun *toy* yarağın, *dügün* tərtibin qıldı (234a). Varış-gəliş: İki başdan dəxi yə’ni varışında və gəlişində kim, nə assı edürsə, anuñ olsun (172b).

Feillərdən ibarət sinonimlər.

Dartmaq-çəkmək: Taş-topraq darta, ya balçıq çəkə (178b).

Həlak olmaq-ölmək: Anlar cəmi’i *həlak qıldılar*, *öldilər*, getdilər (166b).

Soqranmaq-söylənmək-gümürmək: *Soqrandı*, *söyləndi* kim, “bu cazu neçəyə dəgin bu xalqı sehlə heyran qılısərdür”, – didi (200a); Ol gecə ol düşmanlar, ol həsudlar soqranur, gümürənür, söylənü əvlərinə gəldilər (234b).

‘Tamam olmaq-bitmək: Xalquñ yarağı *tamam* dəxi oldı, işləri *bitdi* (177b.)

Pir olmaq-qocalmaq: Ya əmmi, bən dəxi sənüñ ilə bilə varayım, zira sən *pir olduñ*, *qocalduñ*, gücüñ, qüvvətüñ qalmamışdur.

Üşənmək-qorxmaq: Hiç kimsədən *üşənməñüz*, *qorqmañuz* (315b);

Veribimək-göndərmək: Bismillah, Meysərə Yəmənə *veribidüm* (172b); Əmma eşitdüm kim, yaqın günlərdə Şam vilayətinə Meysərə birlə qumaş göndərürsün (172a).

Antonimlər

Hadisələrin qarşılaşdırılması, ziddiyyətlərin ifadəsi antonim söz və söz birləşmələri ilə əsərdə öz əksini tapmışdır. Abidədə antonimlər müxtəlif nitq hissələrini əhatə edir:

1. Adlardan ibarət antonimlər.

Əvvəl-axir; batin-zahir: – Nə *əvvəl* gəldüñüz siz, nə *axir*, Nə *batini* bilirsüz, nə *zahir* (166b); Nə *zahirini*, nə *batinini*, nə *əvvəlini*, nə *axirini* (173a); Əgər *batin*, əgər *zahir* bir işi, Dilədügüm bigi işlərdüm anı (181a). Atlu-yayaq: Yəhudilər *atlu* və *yayaq* qılıçlar tartmışlar (211a). Yad – biliş: Xəlayiqlər bizə nə diyələr, yad və biliş bizə nə qədür-hörmət qılalardı (180b). Zalım-məzlum: Yoq əgər əsli xəbisü şum isə, *Zalim* olur, nə qədər *məzlum* isə (170b).

Gerçək-yalan: Bu gün diləruz kim, *gerçək yalandan* seçilə (189a); Ayıtdılar: “Muhəmməd bin Abdullah sənüñ birlə bilə getdügi gerçəkmidurur, yoxsa yalanmıdur?” – didilər (176b).

Qarañu-nur: Kor oldur kim, gözi ol yüzi görməz. *Qarañuyı* görür, *nurı* görəməz (233a).

Quru-yaş: Ol qurumuş ağac yaş oldı (205b).

İlərü-gerü. Nə ilərü getməgə çarə vardurur, vəla gerü dönməgə yol bulunur”, – didi (191b).

2. Feillərlə ifadə olunmuş antonimlər.

Getmək-gəlmək; oturmaq-durmaq; almaq-vermək.

Meysərə yenə kəndünün ticarətində *getməgində-gəlməgində*, Rəsul həzrəti Qureyş uluları ilə *oturmaqda-durmaqda, almaqda və verməkdə*, kəndü ehtişamında və ehtiramında çün kəndüzi Qureyşüñ əmini idi (237b);

Abidədə işlənmiş sintaktik konstruksiyalı sintaktik təkrarlar da xüsusi marağ doğurur. Nümunələrə nəzər salağ: Düşmən içində arı dirlik dirildi (175a); Əzdə qəbiləsi içində bir qoca kişi var idi, iñən çoq-çoq yaş yaşamış idi (285b); Ücrət ilə taş taşıyasun (180b); Andan Meysərə tabaq birlə altun incu gətürdi, nisar qıldı, saçu saçdı (232a).

Əsərdə verilmiş məsəllər, tərbiyəvi nəsihətamiz fikirlər də böyük marağ doğurur. Məsəllər: "Zira hərəkətdə bərəkət vardırur", – demişlər (169a); Ulu oldur ki, yaradandan ola, Ki kəndüdən ulalan ulu olmaz. Ulu kim Tañrıdan ululuğıdır (186b); Rəsul həzrəti ayıtdı: "Ya Meysərə, hər iş vəqtinə güyər, hər bayramuñ vəqti vardır (192a); Ya qavm, hər söz kim söylərsiz, bişirüb söyləñ (311b); Əbu Talib ayıtdı: "Ey məl'un əxməq, nadan saña. Ulular dururkən söz dəgəməz, sənciləyin kilab anuñ kim haqqından gələydi, ya ol Haqquñ peyğəmbəriyəm, deyü necə də'va edəydi (319b); Fəəmma soñdağı peşmanlıq fayda etməz (321b).

Abidə həm türk xalqlarının, həm də Azərbaycan dilinin tarixinin öyrənilməsində mühüm dil tarixi qaynağı kimi çox dəyərli mənbə hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT:

1. Babayev Y. Ana dilli Azərbaycan ədəbiyyatının təşəkkülü və epik şeirin inkişafı (XIII-XIV əsrlər) – Bakı, 2008.
2. M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan "Sirətün – Nəbi" əlyazmasının surəti II c., (v.6b), kat.,4272, İstanbul: 1557.
3. Cəfərzadə V. Mustafa Zərir və onun "Fütühüş-Şam" əsəri haqqında bəzi qeydlər. "Bakı Universitetinin xəbərləri". Bakı, 2015.
4. Karahan L. Erzurumlu Mustafa Darir. – İstanbul, 1995.
5. Bayramov H. Azərbaycan frazeologiyasının əsasları – Bakı, 1978

MUNDARIJA

<i>Sirojiddinov Shuhrat</i>	O'zbek tili – xalqaro maydonda!	
I SHO‘BA. O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA TILSHUNOSLIKNING NAZARIY MASALALARI		
<i>Ashirboyev Samixon</i>	O'zbek adabiy tilining tayanch dialektini belgilash yo'lida	6
<i>Hakimova Muhayyo, Rahmatova Feruza</i>	O'zbek tilida kognitiv metonimiya	11
<i>Juraqobilova Xamida</i>	She'riy asarlarda kognitiv metaforalar shakllanishida lingvomadaniy omillarning ta'siri	17
<i>Mustafayev Fizuli</i>	Kino dilində söz birləşməsi və qoşa sözlər haqqında	24
<i>Jabborov Baxrom, Sharipova Sarvinoz, Istamova Shohista.</i>	O'zbek iboralarining milliy mentalitetni ifodalashdagi o'rni	32
<i>Turdiboyev Tohir</i>	Yordamchi so'zlar masalasiga doir ayrim qarashlar	37
<i>Abjalova Manzura</i>	Hozirgi o'zbek tili leksik sathiga doir ba'zi masalalar	42
<i>Sheronov Boyirboy</i>	Sintaktik sathda mazmuniy-shakliy nomutanosiblik haqida	50
<i>Madjidova Dilorom</i>	Современные методы и проблемы прикладного языкознания	54
<i>Tolipova Dildora</i>	Лакуны в узбекских письменных литературных источниках и проблемы их перевода	59
<i>Elova Dilrabo</i>	O'zbek tilshunosligida uslubiy xoslanishni farqlash xususidagi qarashlar	67
<i>Abdullayev Jumanazar</i>	Yangi O'zbekistonning mumtoz tilshunoslik merosi, zamonaviy lingvistik qadriyati	73
<i>Israilova Saodat</i>	Turk va o'zbek tillarida rang bildiruvchi leksemalar semantikasi	84
<i>Kasimova Ziyoda</i>	Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi frazeologik birliklarning badiiy-uslubiy tahlili	88
<i>Baxodirova Shaxlo</i>	Lakuna va realiya munosabati	92

<i>Hakimov Dilshod</i>	“Biz” va “o‘z” olmoshlarining o‘zbek tilidagi funksional maqomi: struktur-semantik tahlil	98
<i>Kurbanbayev Otabek, Qodirberganova Dilnura</i>	O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari	107
<i>Allaquliyeva Qunduz</i>	Ixtionimlarning lingvistik va ekstralingvistik omillar asosida yangi ma’no ifodalashi	113
<i>Isoqulova Qunduz</i>	So‘z-gaplarning noverbal vositalar bilan ifodalanishi	117
<i>Ismayilli Ayshen</i>	Sintaktik yolla yaranan mikrotoponimlar xulasə	122
<i>Davronova Zarnigor</i>	Sadriddin Ayniyning “Sudxo‘rning o‘limi” qissasidagi antroponimlarining kognitiv-semantik tahlili	132
<i>Muzaffarova Zarrina</i>	Metonimiyaning konseptual modellari	136
<i>Yusupova Aziza</i>	Metaforaning she’riy matnlarda aks etishi	140
<i>Mamarasulova Maftuna</i>	Fonosemantik g‘oyalarning rivojlanish bosqichlari	146
<i>Abdurasulova Dilnoza</i>	Ayollar nutqida konnotatsiya va murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlari	151
<i>Soqiyeva Shirin</i>	Tilshunoslikda konseptni o‘rganishda til va madaniyatning o‘rni	157
<i>Abruyeva Zaxro</i>	O‘zbek tilidagi murojaat shakllarining konseptual tuzilishi	160
<i>Bovmanova Bashorat</i>	O‘zbek tilida halollik tushunchasining leksik-semantik ifodalanishi	164
<i>Jumaniyozova Charos</i>	Hajm-o‘lchov bildiruvchi sifatlarning nisbiylik xususiyati	168
<i>Xayrullayeva Ra’no</i>	Kichraytirish qo‘shimchalarining nutqdagi ahamiyati	172
<i>Tursunova Sojidxon</i>	“Fayzining amakisi” hikoyasidagi nutqiy akt vositasida ifodalangan ironiyalar tahlili	177

<i>Utegenova O'g'iloy</i>	Badiiy asarlarda tasviriy ifodalar	181
<i>Maxmudova Matluba</i>	Qaratqich kelishigi semantikasiga doir ayrim mulohazalar	185
<i>Xolmamatova Sarvinozxon</i>	Konnotatsiya va konnotativ birliklarning o'rganilganlik darajasi hamda turlari	191
<i>Turg'unboyeva Dilnoza</i>	Zamonaviy tilshunoslikda miqdor kategoriyasining o'rni	199
<i>O'ralova Nargiza</i>	Parsellyatsiya va metaforaning o'zaro aloqadorligi	204
<i>Jabborova Aziza</i>	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqidagi evfemizmlarning morfologik tahlili	209
<i>Odilova Dilobar</i>	Jahon tilshunosligida o'xshatishlarning ilmiy tadqiqi	214
<i>Nazarov Qobilbek</i>	Turli tizimdagi tillarda soma komponentli maqollarning tasniflanishi	218
<i>Mullaboyeva Shirin</i>	Til, estetik tafakkur va didning paremiologik birliklarda ifodalanishi	226
<i>G'aybullayev Erkinjon</i>	O'zbek madaniyatini ifoda etishda lakunalarning roli: Cho'lpon asarlari misolida	230
<i>Oripova Mavluda</i>	Sinestezik metaforalarning lingvomadaniy xarakteri:sinestezik metafora va milliy o'ziga xoslik	240
<i>Otaxonova Sohiba</i>	Antroponimlarning internet va yangi media makonidagi o'rni	245
<i>Shodmonaliyeva Yulduz</i>	Modallik bilan tasdiq-inkor kategoriyasining o'zaro munosabati	250
<i>Sobirova Maftuna</i>	Konchilik terminotizimi va uning o'zbek leksik tizimidagi o'rni	256
<i>Umarova Shahzoda</i>	O'zbek tilshunosligining kombinator lingvistikaning shakllanishidagi o'rni	260
<i>Turg'unova Maftuna</i>	Til taraqqiyotida kognitiv tilshunoslikning o'rni	270
<i>Muratova Nafisa</i>	Tilak va tabrik nutqiy aktida ekstralingvistik	274

	vositalarning o'rni	
<i>Murotov Hamro</i>	Reklama matnlarining tasnifi	280
<i>Normuminov Laziz</i>	Qo'chqor Norqobil hikoyalarida xalqona so'zlashuv, ibora va maqollarning qo'llanishi	285
II SHO'BA. AMALIY TILSHUNOSLIK VA LINGVODIDAKTIKA MUAMMOLARI.		
<i>Xolmanova Zulxumor</i>	Tilning ma'lumotlarni saqlash va yetkazish funksiyasi	289
<i>Qurbonova Munavvara</i>	Ontolingvistika va pragmalolingvistika munosabatida deyktik birliklarning o'rni	297
<i>Ruzibayeva Nigoraxon</i>	Psychological needs in the language classroom	303
<i>Abdurahmonova Muqaddas</i>	Ментальные омонимы в когнитивной лингвистике	308
<i>Umurzoqova Marhabo</i>	Badiiy matnda ayol lisoniy shaxs tiplari xususida	317
<i>Abjalova Manzura</i>	O'zbek tili multikorpusi – zamonaviy ta'limiy tizim	321
<i>Ruzmetova Novval</i>	Роль узбекских народных традиций в социокультурном развитии студентов	326
<i>G'ulomova Nargiza</i>	Alisher Navoiy mualliflik korpusini yaratishda statistik ma'lumotlarning muhimligi	335
<i>Dedaxanova Muazzam</i>	Lingvistik ekspertizaning yuzaga kelishi va shakllanish tarixi	344
<i>Shamsiyeva Manzura</i>	Animatsion filmlarning aksiolingvistik jihatlari	347
<i>Xudaykulova Shaxnoza</i>	O'zbek tili diskursida global qadriyatlarining aksiolingvistik integratsiyasi	353
<i>Ibragimova Sayyora</i>	Псевдонимы узбекских и русских писательниц: генезис, семантика и когнитивные особенности	357
<i>Tilyabayev Kamil</i>	Благодарные: из эмоционального опыта	361

	изучения узбекского языка как второго	
<i>Alimardanov Elyor</i>	Xorazm dialektal zonasining qipchoq shevali areallari	369
<i>Bozorova Sabohat</i>	Gazeta tili va publitsistik janrlarning lingvostilistik xususiyatlari	372
<i>Abduvoxidova Mavzuna</i>	Обучение грамматике в условиях коммуникативного подхода	377
<i>Mamadayupova Vasila</i>	Katta yoshdagilarning xorijiy til o'rganishi	381
<i>Azizova Feruza</i>	Raqamli texnologiyalarning til evolyutsiyasiga ta'siri: XXI asrda yozma va og'zaki muloqotning transformatsiyasi	385
<i>Abdullayeva Roxila</i>	Xarakter ifodalovchi birliklarning freym tahlili	389
<i>Yusupova Shahzoda</i>	Suggestiv nutq ta'sirchanligini oshirishda sifatlarning o'rni	393
<i>Mamirova Xayriniso</i>	Ko'p ma'noli so'zlarni qayta ishlashning gibridd modellari	398
<i>Nabiyeva Parvina</i>	Assotsiativ tezaurus: til tasviri va inson ongining modellashtirilishi	405
<i>O'rinova Zarifa</i>	Iqtiboslarning intertekstual tezaurusda aks etishi	410
<i>Rayimjonova Matluba</i>	Rauf Parfi she'riyati leksikasini chastotali lug'at asosida tadqiq qilish muammolari va yechimlari	414
<i>Turobova Nargiza</i>	Ulug'bek Hamdam ijodining lingvopragmatik tahlilida presuppozitsiya	418
<i>Abdullajonova Madina</i>	"Fiziologik xatolar"ni disgrafiyadan farqlash masalasi	424
<i>Pulatova Umriniso</i>	Yoshlar slengining ayrim o'ziga xos hududiy xususiyatlari	428
<i>Imomova Ismigul</i>	Dramatik matnlarda qo'llanilgan barqaror birikmalar va maqollarning intertekstual ohang va mazmunini boyitishdagi roli	435
<i>Arolova Nafisa</i>	Til o'zlashtirishda leksik portlash hodisasi	440
<i>Tursunboyeva Fayiza</i>	Korpus lingvistikasining diniy matnlardagi o'rni	443

<i>Amrullayeva Mohinur</i>	O'zbek tilidagi ayrim fe'l-atvor frazemalarining semantik tasnifi va uslubiy xususiyatlari	450
<i>Mirnosirova Dilbar</i>	Bolalar verbal assotsiatsiyalarining ayrim sintaktik xususiyatlari	454
<i>Aminova Zilola</i>	Darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'zga tili o'quvchilarning nutqini o'stirish	462
<i>Muratova Ademi</i>	Multilingualism and bilingualism in turkic-speaking countries: contemporary challenges and development prospects	466
<i>Umurzakova Zuxraxon</i>	Ona tili darslarida interaktiv raqamli resurslarni tatbiq etishning didaktik qulayligi	472
<i>Maxmudjonova Nargizaxon</i>	Tilshunoslarga bog'lab berilgan tomorqa...	477
III SHO'BA. MADANIYATLARARO MULOQOT VA O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI		
<i>Uluqov Nosirjon, Solixodjayeva Xavasxon</i>	O'zbek sayillari va ayrim turk bayramlarining etnolingvistik hamda lingvokulturologik tahlili	481
<i>Mirzodjanova Malika</i>	Сравнительный семантический анализ употребления английских “over”, “above” и их таджикских эквивалентов	489
<i>Komilova Gavharoy</i>	Nutq tadqiqida yangi yondashuvlar	484
<i>Pulatova Zamira</i>	Роль межкультурной коммуникации в процессе изучения языков	497
<i>Moldokulova Elina</i>	Сохранение узбекской культурной идентичности через язык и традиционный костюм в эпоху глобализации	501
<i>Yo'ldoshxonov Javohirbek</i>	Микротопонимы как ономастическая реалия: сравнительный анализ ташкента и лондона	505
<i>Abduqodirova Zebo</i>	The role of lingvocultural competence in the translation of specialized ecological texts. (English and Uzbek languages)	509

<i>Otamirzayeva Sug'diyona</i>	Teaching legal english in uzbek context: challenges of terminology	514
<i>Sayfiyeva Komila</i>	Fitonim komponentli o'zbek va ingliz maqollarining madaniyatlararo qiyosiy tadqiqi	521
<i>Madjidova Maftuna</i>	Лингвосоматические единицы которые характерные для арабской культуры	529
<i>Xasanova Sohijamol</i>	Ingliz va o'zbek tillarida "yaxshilik" va "yomonlik" kategoriyalarining lingvokulturologik tahlili	534
<i>Lafasova Mavjuda</i>	Xorij tilshunosligida o'xshatishlar tadqiqi	539
<i>Olimova Mushtariybonu</i>	O'zbek va ingliz xalq maqollaridagi "omad" va "omadsizlik" konseptlarining qiyosiy tahlili	544
IV SHO'BA. O'ZBEK TILINING XORIJDA O'QITILISHI VA O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI		
<i>Akalin Ahmet</i>	<i>Kültür Taşıyıcısı Olarak Özbek Dilinin Diplomatik Fonksiyonu</i>	549
<i>Rahmonqulov Abdunazar</i>	O'zbek va tojik tillari interferensiyasi haqida	555
<i>Rafibayeva Nasiba, Mingboyeva Oypari</i>	Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании иностранного языка	559
<i>Xakimova Mavzunadjon</i>	Лингвистическое табу и стратегия эвфемизации в таджикском и английском языках	563
<i>Musurmankulova Shaxribon</i>	Turk tiliga xos ayrim frazemalar tahlili	569
<i>Xodjayeva Mashhura</i>	Влияние глобализационных тенденций на методику обучения иностранным языкам	576
<i>Erkaboyeva Havojon</i>	Translation studies and the internationalization of the uzbek language	581

<i>Axmedova Niluzar</i>	Emotsional leksikaning semantik-pragmatik talqini: ingliz va o'zbek tillari misolida	584
V SHO'BA. TIL TARIXI VA TURKIY TILLAR TADQIQOTLARI		
<i>Seyhan Tanju</i>	Ali Şir Nevâyî ve Üslubunda Fiillerin Yeri	589
<i>Abdushukurov Baxtiyor</i>	O'zbek tilining tarixiy takomili va buguni	604
<i>Rahimi Farhad</i>	Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlışıları Üzerine	611
<i>Jafarzade Vahide</i>	Mustafa Zəririn "Siyərün-nəbi" əsəri haqqında bəzi qeydlər	640
<i>Muhammadiyahva Dilafrö 'z</i>	"Boburnoma" parallel korpusini yaratishdagi tarjima tamoyillari	650
<i>Bo'ronov Anvar</i>	Poloves-qipchoq tillari maishiy leksikasi milliy identifikatsiyalash mezoni sifatida	657
<i>Xo'janiyazova Shahnoza</i>	Alisher Navoiyning "Sab' ai sayyor" asaridagi idish-tovoq nomlarining leksik-semantik xususiyatlari	665
<i>Xolmurodova Mushtariy</i>	"Nasoyim ul-muhabbat" asaridagi tibbiy terminlar tahlili	670
<i>Mirzayeva Ulker</i>	Yunan mənəbələrində işlənən Azərbaycan antroponimlərinin leksik-semantik təhlili	676
<i>Babazade Rahshane</i>	Mustafa Zəririn "Yüz hədis və yüz hekayə" əsərində zərflər	684
<i>Yodgorov Hamid</i>	"Qo'noq" umumturkiy leksemasining etimologiyasi	697
<i>O'razova Iqbol</i>	Frazemalar kognitiv semantikaning o'rganish obyektı sifatida	701
<i>Azizzade Turkan</i>	R.O.Şor Yafəs-türk dil əlaqələri haqqında	705
<i>Saygin Muhterem</i>	Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili İçin Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay,	711

	Görge Bay)	
<i>Hamishog'lu Meryem</i>	Türkçenin İlk Sözlüğü Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Özbek Türkçesine Bitki Adları	718
<i>Bakirov Qudratillo</i>	Turkiy dunyoda vaqt tushunchasi va uning o'rganilishi	734
<i>Sattorova Shahnoza</i>	O'zbek va turk tillarida bir xil etimologiyaga ega o'simlik nomlarining qiyosiy tahlili	739
<i>Maqsudova Feruza</i>	Muqaddas qadamjo nomlari – onomastika sohasining o'rganish obyekti sifatida	745
<i>Azizova Nilufar</i>	“Devonu lug'otit turk”dagi o'z qatlamga oid ijtimoiy munosabat semali leksemalar	750
<i>O'tkirbek Muhammad Sobir</i>	Arba'in she'rlarda “hayit” so'zining lingvopoetik timsollari	756
<i>Siddiqova Naimaxon</i>	Eskirgan so'zlarning eskirmagan ma'nolari	760
<i>Qasimova Sema</i>	“Kitabi-Dədə Qorqud” matnlərində qadin-kishi müraciət formalarinin üslubi, linqvistik və psixolinqvistik tahlili	766
<i>Turdiyeva Roza</i>	O'zbek, qoraqalpoq va ingliz tillaridagi maqollarda zoonimlarning umumiy va milliy xususiyatlari	774